

**“L'autoengany
és consubstancial
al nacionalisme”**

"Pel que fa a la qüestió social el catalanisme és tot ell, sense excepció, d'un conservadorisme de pedra picada. L'esquerranisme del catalanisme d'esquerra és essencialment formal, retòric, i sempre a punt de demanar perdó per la seva existència". Aquesta és una de les afirmacions més destacables que fa Joan-Lluís Marfany a "La cultura del catalanisme", un estudi sobre els orígens polítics, ideològics i simbòlics del catalanisme del tombant de segle.

—*Catalanisme i nacionalisme. Quin és el significat d'aquests dos termes?*

—Tradicionalment, començant pel període que he estudiat, els termes "nacionalisme" i "catalanisme" tendeixen a confondre's. Popularment, quan la gent deia "aquest és un catalanista", volia dir "aquest és un nacionalista català". Aquesta societat té plantejat un problema de defensa d'una identitat col·lectiva, primordialment d'una llengua, que com tots sabem no té l'existència definitivament assegurada. Em sembla que hi ha una voluntat col·lectiva, si no absoluta, bastant majoritària, de mantenir aquesta identitat. D'això, se'n pot dir legítimament catalanisme. Però no ha pas d'anar acompanyat forçosament d'una concepció nacionalista de la política. Jo estic en absolut desacord quan els nacionalistes creuen que només ells tenen el monopoli d'aquesta defensa i que, si ets catalanista, has de ser nacionalista.

—*Vostè com es defineix?*

—Em considero catalanista en el ple sentit de la paraula i no sóc nacionalista. Crec que com jo hi ha moltíssima gent. Fins i tot gosaria dir que una majoria dels catalans es troben en aquesta situació.

—*Actualment, la utilització del terme catalanista és en boca de gent molt diversa, fins i tot, en boca de gent del PP.*

—Això és indicatiu de fins a quin punt aquesta voluntat de perpetuar una identitat col·lectiva és majoritària, o prou important perquè la dreta se sentí obligada a reivindicar la seva catalanitat. Fa uns anys no passava. Vol dir que aquesta gent pensen que no poden operar a Catalunya com a nacionalistes espanyols. Això els planteja un problema considerable, com s'ha anat veient en les successives substitucions de virreis del PP a Catalunya...

—*I el problema que no hi ha qui s'ho cregui.*

—És clar. Jo visc a Liverpool, però vaig ser aquí, just abans de les darreres eleccions. El discurs del senyor Aznar es va anar fent cada vegada més ferotgement nacionalista espanyol i al final només parlava d'això. A la seva sucursal d'aquí, els deu plantejar uns problemes terribles. Jo em penso que la qüestió és senzilla: si aquest senyors asseguren que són tan catalans com jo i que estan tan disposats com jo a mantenir el que cal, jo encantat de la vida, no hi tinc res a dir. Però hauran de demostrar-ho.

L'historiador Joan-Lluís Marfany ha publicat fa poc 'La cultura del catalanisme', un llibre que incideix en el debat sobre els orígens i la naturalesa del moviment catalanista del tombant de segle just en el moment en què un partit polític enemic del nacionalisme català es reclama "catalanista". Marfany explica en aquestes pàgines les idees bàsiques del seu treball.

—*En el seu llibre diu que no es pot parlar de catalanisme popular al segle XIX. Fa poc Josep Termes, en una entrevista a EL TEMPS, deia que al 1868 ja hi havia romanços populars, anònims, que parlaven de l'Onze de Setembre, dels botiflers, etc.*

—És evident que hi ha una tradició que ens és pràcticament desconeguda del tot, de memòria col·lectiva del 1714 i dels fets posteriors. La Ciutadella a mitjan segle XIX, just abans de l'enderrocament final, és un símbol de repressió. Ara, no hem de pensar que aquí tenim una societat que durant un segle i mig es manté en un estat de gairebé ebullició, que hi ha una tapadora que ho manté sota pressió i que va alimentant aquests greuges constantment. La gent, normalment, fa la seva vida i no hi pensa gaire, en aquestes coses. De tant en tant, quan surt una conjuntura crítica que fa recordar això, el record hi és. Al 68 surten romanços que parlen de la bandera de Santa Eulàlia, dels botiflers, etc... Quina força realment té aquesta tradició? No ho sap ningú. S'ha d'anar molt en compte a l'hora d'adequar això automàticament a catalanisme, a nacionalisme o protonacionalisme català.

—*Per què?*

—Per sorprendent que pugui semblar, aquest record del 1714 no va necessàriament acompanyat d'un rebuig de la idea d'Espanya, de nació espanyola, ni fins i tot d'un anticastellanisme actiu. Aquells botiflers són uns traïdors a Catalunya, naturalment, però també a Espanya. L'enemic, de fet, no és Castella, sinó França. L'exemple més clar és el del Fossar de les Moreres. Ara hi tenen lloc les manifestacions més radicals pel famós poema de Frederic Soler. En Soler és un home que recull tota una tradició popular. Els qui utilitzen "El Fossar de les Moreres" com un poema nacionalista, no saben llegir. El traïdor que no es pot enterrar al fossar, ho és perquè porta el vestit de l'host de França... Hi ha una clara connexió entre la idea de la revolta del 1714, d'una cosa que va quedar pendent, amb la idea d'un alliberament, en aquest cas no específicament nacional, sinó de la monarquia.

—*En quins aspectes s'ha reinventat més la història de Catalunya?*

—Hi ha aquest aspecte fonamental d'explicar la història sempre en referència a les relacions conflictives amb un altre. I explicar tots els problemes de la teva pròpia societat i del passat, i del present, fonamentalment per la interferència de l'altre. Que si l'altre no existís o no es fiqués allà on no el demanen, tot serien flors i violes.

—*Això és el que passa quan s'explica el 1714?*

—Encara es diu que al 1714 ens van fotre i que el que ve després és una llarga i penosa lluita per recuperar-nos... Home, no fotem! La

història de la societat catalana del segle XVIII i tot el XIX, pràcticament, queda reduïda a aquesta sorda, llarga i difícil resistència i recuperació. Amb aquesta idea no es pot entendre gens la història de Catalunya.

—Com ara quines? Què és el que va passar, realment?

—Una qüestió fonamental és l'apropiació per amplis sectors de la societat catalana de la idea de construir una nació espanyola, de transcendir el concepte d'antic règim, de regne, per una idea moderna d'estat nació, que és l'espanyol. A aquesta idea, s'hi van incorporant sectors més amplis, començant per la burgesia comercial. A mitjan segle XIX, la burgesia del país ha venut aquesta idea pràcticament a tota la societat catalana. Gairebé tota la societat ha acceptat Castella. La rebutgen els qui volen mantenir un antic règim: els carlins, que, de catalanistes, no en tenien res.

—Cap al 1900 sorgeix la idea de nacionalisme català com a moviment. Quin ideari, quina idea de país tenien?

—Es un ideari mesocràtic, de classes mitjanes, per tant, relativament il·lustrat, modernista, en el sentit etimològic. És un ideari que tendeix —tot i que hi ha gent molt de dretes, molt catòlica, molt de la crosta— a presentar una cara civilitzada, tolerant. Malgrat el pes que intenta de tenir-hi l'Església, la tendència és a presentar una cara laica. Això afecta fins i tot gent tan profundament conservadora com Prat de la Riba, que era molt de dretes. La Lliga també intenta de presentar una cara de burgesia moderna civilitzada, europea. Volen fer una Catalunya que es correspongui amb un model de societat neta pròspera, pacífica, tranquil·la, civilitzada, on tothom sigui feliç.

—I homogeneïa?

—Naturalment... El problema és que com a projecte és molt bonic, però la realitat de la societat catalana del moment és molt conflictiva. És un somni d'una Catalunya que ells es pensen que ja existeix, si més no virtualment. Correspondria a la manera de ser més essencial dels catalans, que per naturalesa, com a poble, serien civilitzats, ponderats, assenyats, mesocràtics...

—Quina era la situació del país i com la pretenia resoldre el nacionalisme?

—Hi ha una greu crisi econòmica que s'arrossega des del 80, i la pèrdua dels mercats colonials ho acaba d'ensorrar. Hi ha protestes i vagues dels obrers, i una reacció brutal de la burgesia. El nacionalisme proporciona la panacea ideològica a aquests mals. La catalanitat resoldrà tots els problemes, cosa que és òbviament falsa, però aquest era el missatge, aleshores, del nacionalisme.

—No hi havia un objectiu polític concret?

—Hi ha una estranya contradicció. Les Bases de Manresa són molt concretes i molt específiques,

“Hi ha una estranya contradicció. Les Bases de Manresa són molt concretes i molt específiques, però tothom sap, en el fons del seu cor, que allò, en aquella època, era irrealitzable. Els de la Lliga sí que ho entenen i voldran coses més concretes i a poc a poc. Això ho poden fer a Madrid, però de cara al seu electorat han de dir que el que volen són les Bases de Manresa.”

ques, però tothom sap, en el fons del seu cor, que allò, en aquella època, era irrealitzable. Els de la Lliga sí que ho entenen i voldran coses més concretes i a poc a poc. Això ho poden fer a Madrid, però de cara al seu electorat han de dir que el que volen són les Bases de Manresa. D'una altra banda, hi ha una manca d'objectius més concrets, d'estratègia. Hi arribarem, però no tenen clar com. A més a més, l'objectiu final esdevé estranyament vaporós perquè tota la retòrica que desenvolupen a partir del 98 és nacionalista pura i, per tant, lògicament independentista. En canvi, davant la paraula separatisme reaccionen violentament.

—Per una qüestió de prudència o per què els interessos reals que tenien eren uns altres?

—La prudència hi és. Era un moviment molt de classes mitjanes respectables, en els moments inicials —després els passarà, sobretot als dependents de comerç, que seran l'avantguarda més preparada a fer coses—. En aquests moments inicials la idea de trencar la llei, d'anar a la presó, són molt lluny.

—Perquè tenen por?

—No, sinó perquè es pensen que anar a la presó és una ignomínia. A la presó, hi porten els delinqüents, no les persones respectables... La prudència hi és. Cal pensar que fins feia quatre dies molt poca gent pensava en la idea que Catalunya era una nació. Passar d'aquí a parlar d'independència els representava un pas massa gros. Era massa aviat.

—Quina era, doncs, la motivació fonamental?

—La seva por, les seves frustracions i els seus desigs, els seus anhels com a grup social, que tampoc no era homogeni: hi havia des d'una burgesia professional benestant, que tenia propietats, fins a dependents de comerç.

La ideologia representava coses diferents per als diversos subsectors de l'espectre. Tenen en comú la idea de defensar un cert nivell de benestar social i econòmic per a unes classes mitjanes a les quals correspondria per dret moral de ser el centre director de la societat. Què en trauria la gent que Catalunya fos

independent, en termes pràctics? No és tan clar.

—*Ha estat un invent la tesi que el nacionalisme tenia un origen d'esquerres o obrerista?*

—Que hi havia un origen, no. És evident que, en part, el nacionalisme català de final de segle té una procedència federal. Ara, dir que el nacionalisme català és en bona part d'esquerres perquè procedeix del federalisme és il·legítim. Una cosa són els orígens intel·lectuals i socials; una altra és el moviment amb relació a aquests orígens.

—*Concretant, com es podria definir ideològicament el nacionalisme dels primers moments?*

—És bastant monolíticament de dretes. Ho és en termes dels seus efectius, que més aviat procedeixen de la part alta de les classes mitjanes. Hi ha un sector més modest de tradició ideològica familiar d'esquerra, republicana fonamentalment. Són minoria. Però la cosa important és que els catalanistes que es pensen d'esquerres es troben estranyament que són ostatsges del moviment en general i són incapaces de traduir aquest ideari d'esquerres que tenen. En la mesura que són nacionalistes i participen en el moviment passen a ser objectivament de dretes, perquè passen a fer i dir coses de dretes.

—*Per exemple?*

—En la qüestió de la política electoral. *El Poble Català* és un òrgan que es crea per intentar d'aglutinar i donar veu al sector d'esquerra. *El Poble Català* es fica constantment amb la Lliga. Ara, quan vénen eleccions, les hostilitats se suspelen immediatament i el missatge que donen als lectors és que votin la Lliga.

—*Passa el mateix amb el moviment obrer?*

—*La Tralla*, o publicacions relacionades amb el CADCI, per exemple, ignoren la qüestió més fonamental per als dependents de comerç: el tancament a les vuit del vespre, el descans dominical, etc. Quan en parlen és per posar-se al costat dels burgesos. En els articles teòrics poden semblar-te d'ultraesquerra, però després et diuen que has d'entendre els patrons.

—*Això és d'un cinisme superlatiu.*

—És d'una candidesa absoluta...

—*Potser es pensaven que la gent era idiota...*

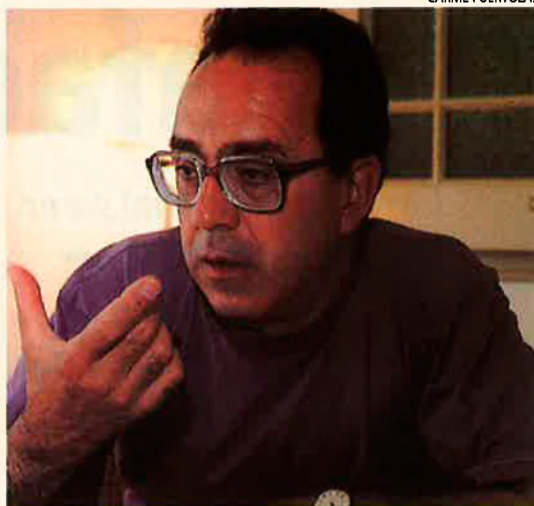
—Els es creïen que el dia que tots fossin catalans, tot seria perfecte.

—*Sí, feien articles gairebé utòpics, però en realitat pensaven el contrari. O és cinisme o són ganes d'enganyar.*

—O d'autoenganyar-se. La capacitat que té la gent de fer-ho és important.

—*L'autoengany seria una característica més d'aquell nacionalisme incipient?*

—Sí, però no crec que sigui una característica exclusiva del nacionalisme. L'autoengany és una cosa bastant estesa entre la raça humana. En el cas del nacionalisme —i el que diré ara farà empenyar els nacionalistes— la capacitat d'autoengany és consubstancial i essencial a la ideologia.

“Per sorprendent que pugui semblar, aquest record del 1714 no va necessàriament acompanyat d'un rebuig de la idea d'Espanya, de nació espanyola, ni fins i tot d'un anticastellanisme actiu. Aquells botiflers són uns traïdors a Catalunya, naturalment, però també a Espanya.”

logia. És una ideologia que bàsicament consisteix en l'autoengany, a creure que per damunt de les dissensions i de les contradiccions hi ha una cosa que ens uneix a tots —això és veritat—, però el que no ho és és que aquesta cosa que ens uneix a tots sigui la més important i tingui aquesta capacitat d'anul·lar totes les altres contradiccions.

—*El nacionalisme d'esquerra quin paper feia en aquells moments?*

—En aquells moments, cap.

—*Però existia...*

—Existien uns catalanistes que eren d'esquerra, genuïnament, i que segur que els empenyava que el moviment fos tan clerical. Gent que creia que l'associació del catalanisme amb aquestes coses era contraproduent perquè allunyava els obrers del catalanisme.

—*I l'esquerra tampoc no tenia uns objectius polítics més concrets?*

—Tampoc. Aquesta es la tragèdia, que al final són ostatsges de la seva pròpia ideologia nacionalista. No poden trencar aquest cercle.

—*Fins quan no el trenquen? Quan es pot dir que comença a haver-hi un nacionalisme d'esquerres de pes?*

—Jo diria que l'associació de catalanisme amb esquerranisme no es produeix fins a la creació d'Esquerra Republicana. Suposo que és durant els anys de la Dictadura que pren el relleu. El que m'agradaria d'estudiar, perquè no ho veig gaire clar, és que sigui un moviment del nacionalisme cap a l'esquerra. Jo diria —i no ho sé, que consti que faig una hipòtesi— que és el republicanisme que es decanta cap al catalanisme. El republicanisme fa seves unes reivindicacions col·lectives de tipus catalanista. Darrere l'exigència d'autonomia, hi ha la idea que aquesta és l'única manera de protegir la identitat.

—*Tenien més pes les idees republicanes i d'esquerra que no pas les nacionalistes?*

—Jo crec que sí. Si Esquerra Republicana té l'èxit electoral que té és perquè és un partit de republicans. És un partit que té molta importància i molt de pes a les terres de ponent, Lleida o Tarragona, on tradicionalment el nacionalisme català ha tingut sempre molt poca importància. Què podem suposar? Què hi ha hagut una conversió de lleidatans o tarragonins en massa al nacionalisme català? O que el republicanisme d'aquests senyors, que evidentment eren catalans, va incorporar sense gaire esforç al seu programa la defensa de la catalanitat?

Xavier Montanyà